

Весна Ињац

Београд, Народна библиотека Србије

УДК 02:004(480)
002:027.1/.7(480)

БИБЛИОТЕКЕ У ФИНСКОЈ

Финска

Финска, на финском језику Суоми, шеста је земља по величини површине у Европи, а у њој живи око 5,5 милиона становника. Финска независност стиче 1917. године, а члан Европске уније постаје 1995. године. У њој се користе два званична језика: фински, којим говори преко 90% становништва, и шведски, којим се користи 6% становништва. Поред већинског становништва, односно Финаца, у њој живе и две мањине – Лапонци и Швеђани. Постоје и две званичне цркве, евангелистичка лутеранска, којој припада 86% становништва, и православна, којој припада 1% становништва. Финска је земља са континенталном климом, са дугим и веома хладним зимама и кратким и прилично топлим летима. Финци су изузетно поносни на природне лепоте своје земље. По броју језера, којих има преко 60.000, Финска је прва земља у свету. Осим тога, у Финској се налази и преко 100.000 острва. Поред природе, Финци су поносни и на развој високе технологије у својој земљи, посебно на своје мобилне телефоне *Nokia*, који представљају главни извозни артикл земље. Финска је позната и као земља „која је највише на вези од свих земаља света“, зато што је у њој број прикључака на Интернет и број мобилних телефона по становнику највећи у свету, доста изнад стандарда и процената и развијених земаља Западне Европе.

Програм стручног боравака

Захваљујући пројекту Пулман, два библиотекара из Србије и један из Црне Горе боравили су почетком априла 2003. године у стручној посети фин-

ским библиотекама. У малој групи од десетак библиотекара, биле су и колеге из Хрватске, Украјине, Русије, Молдавије, Сибира. Домаћин гостима била је Библиотека града Хелсинкија. Програм стручног боравка врло је професионално осмишљен и добро организован.

На самом почетку библиотекарима је представљен пројекат Пулман, чија је реализација започета пре две године, а завршена ове године, и чији су основни циљеви повезивање европских јавних библиотека у јединствену мрежу, одржавање стручних скупова и радионица о јавним библиотекама и превод Пулмановог дигиталног водича за јавне библиотеке на све европске језике. Потом је на низу стручних предавања библиотекарима представљен фински библиотечки систем. Током боравка, библиотекари су имали прилику да посете десетак различитих библиотека у Хелсинкију: Библиотеку града Хелсинкија, Националну и универзитетску библиотеку, Јавну и Универзитетску библиотеку Вики, Валила библиотеку, Калио библиотеку, Вуосари библиотеку, Тулу библиотеку, Библиотеку Информациона бензинска станица, Музичку библиотеку на железничкој станици, и Библиотеку кабл-књига.

Библиотекари су такође учествовали у низу радионица које су биле организоване на различите актуелне теме као што су: Улога библиотека у друштву: на локалном, националном и интернационалном нивоу; Улога директора библиотека у доба промена информационог окружења; Менаџмент кадровским ресурсима; Стратегије стручног усавршавања запослених; Управљање колекцијама: изградња збирки, набавна политика и каталогизација; Развој нових мрежних услуга; Фински умрежени библиотечки сервиси, Библиотечка статистика и евалуација рада библиотека. Последњег дана одржани су појединачни састанци библиотекара гостију са стручњацима за различите области, у зависности од интересовања која су библиотекари исказали током боравка и рада у радионицама. Тако су неки библиотекари имали радне састанке са стручњацима за информационе технологије, неки са специјалистима за архитектуру библиотека, неки са стручњацима за кадровски менаџмент, а неки са стручњацима надлежним за рад библиотека при Министарству образовања. На крају је одржан и заједнички скуп на којем се дискутовало о успешности стручног боравка и на којем су додељене дипломе, а свим полазницима је подељен и упитник који ће послужити за коначну евалуацију програма.

Финске библиотеке – статистика 2002

У мрежи финских библиотека постоји једна национална и универзитетска библиотека у Хелсинкију, као и око двадесет универзитетских библиотека у другим градовима Финске. Када је реч о јавним библиотекама, њих је укупно

431 у 432 општине, уз 463 њихових огранака. Осим тога постоје и 92 специјалне библиотеке, 197 мобилних библиотека (ова мрежа је врло развијена и покрива и многа мања удаљена места на северу земље који је готово увек под ледом, ове библиотеке имају укупно 16.200 стајалишта). Свима нама било је врло занимљиво чути да постоје и две мобилне библиотеке на бродовима, који плове по мору и језерима Финске и опслужују становништво у мањим местима и селима тешко приступачним на другачији начин. Све у свему, у систему јавних библиотека у Финској постоји 986 библиотека. Интересантно је поменути да систем школских библиотека није добро развијен. Наиме, јавне библиотеке традиционално у Финској имају за циљ пружање услуга целим породицама, па тако и деци школског узраста. Пошто су библиотеке изузетно добро развијене и посећене, оне служе истовремено и као библиотеке за школску популацију, тако да у школама готово и да не постоје библиотеке. Целе породице долазе у своју градску, општинску јавну библиотеку и тек ту се раздвајају по различитим одељењима. Нама из Србије то и није било тако чудно, јер су и наше јавне библиотеке конципиране на сличан начин, то јест углавном све имају и одељења за одрасле и одељења за децу. Али су колеге из Русије имале доста речи похвале за такву „породичну“ концепцију јавних библиотека, јер су код њих јавне библиотеке најчешће и физички раздвојене на библиотеке за децу и библиотеке за одрасле.

У финским јавним библиотекама корисници годишње позајме на читање 106.867.191 публикацију, или 20,68 публикација по становнику, што увелико премашује европски просек и знатно надмашује европски препоручени стандард који износи 12 књига. Када је реч о конкретним, физичким посетама библиотекама, њих је на годишњем нивоу укупно 66 милиона, односно 12,76 по становнику. Према статистикама, у Финској 80% становништва користи библиотеке, а преко 50% становништва поседује чланске карте. И овај проценат је највећи у Европи. Према поређењу са другим установама културе, може се рећи да је библиотека у Финској највише коришћен јавни сервис у области културе. А према ономе што се види „голим оком“, слободно се може рећи да су библиотеке у Финској и најлепше зграде. Финска држава редовно улаже средства у изградњу нових библиотека, тако да су библиотечке зграде доиста најлепше зграде и на најлепшим местима у градовима, то нису банке, робне куће или пословне зграде великих компанија и корпорација. Према подацима о мрежи јавних библиотека у Хелсинкију види се да је од укупно 37 библиотека, у последњих 20 година изграђено 12 потпуно нових зграда, а осам у целини реновирано. Поред физичких посета, око 4 милиона корисника годишње „виртуелно“ посети библиотеке преко Интернета.

У колекцијама јавних библиотека у Финској налази се преко 40 милиона јединица библиотечке грађе, што по становнику износи 7,9 јединица. За јавне

библиотеке годишње се набави око два милиона јединица, што износи 374 публикације на 1000 становника. Библиотечке активности аутоматизоване су у 99% библиотека, већ 95% библиотек својим корисницима пружа слободан приступ Интернету, а 80% библиотека преко Интернета својим корисницима пружа слободан приступ електронским каталозима.

Мрежа јавних библиотека у Хелсинкију – статистика 2002

У Хелсинкију, главном граду са 550.000 становника, постоји једна централна градска библиотека, 37 јавних библиотека огранака (које више одговарају нашим општинским библиотекама, а не нашим огранцима библиотека), 17 болничких библиотека и две мобилне библиотеке. У целој мрежи градских јавних библиотека запослено је укупно око 900 људи. Годишњи буџет градских јавних библиотека износи 28 милиона еура. Занимљиве су пропорције распореда овог буџета: 59% буџета троши се на плате запослених, 10% на набавку нових публикација, а 20% на нове програме и пројекте.

Фондове јавних библиотека у Хелсинкију годишње користи 251.000 становника, што значи да је позајмица по становнику 17,60 публикација, што је мање од свеукупног финског просека од 20,68 публикација. Када смо питали за разлоге, рекли су нам да су људи у главном граду више оптерећени послом и другим обавезама и активностима и да стога мање читају од становника мањих градова. Библиотеке у Хелсинкију годишње посети око осам милиона корисника, што значи да просечно сваки становник у библиотеку дође 13,8 пута годишње, односно више него једном месечно. Виртуелних посета преко Интернета на годишњем нивоу је преко 20 милиона.

Финансијска издвајања града за библиотеке годишње износе 40.58 еура по становнику. Директорка Библиотеке града Хелсинкија у више наврата нам је скренула пажњу на чињеницу да „библиотечка чланска карта представља неку врсту кредитне картице грађана“, јер им омогућава да одређене услуге користе бесплатно, иако те исте услуге државу и град доста коштају.

У колекцијама јавних библиотека у Хелсинкију постоји укупно око два милиона јединица, а годишња набавка нових публикација износи 140.000. Ревизије колекција јавних библиотека врше се у целини сваке две године, једне године се врши ревизија колекција књижевности, а следеће године ревизија збирки из свих других области.

Све јавне библиотеке у Хелсинкију поседују заједнички централни каталог који се израђује у централној градској библиотеци. Остале библиотеке у мрежи тако добијају готове библиографске записе, као и већ физички обрађене књиге, те је њихова обавеза само да књиге уложе на предвиђена места у својим

библиотекама. Дакле, каталогизација и обрада за све јавне библиотеке у граду потпуно је централизована. С друге стране, набавка књига за поједине јавне библиотеке у мрежи потпуно је децентрализована. Свака јавна библиотека има свој годишњи буџет за набавку публикација, као и потпуну слободу при селекцији тих публикација, која се врши у складу са израженим потребама корисника у свакој појединој библиотеци.

Државна тела надлежна за рад библиотека

У Финској постоји само једно Министарство које се бави библиотекама. То је Министарство образовања. Оно има два одељења – једно за образовање и науку, а друго за културу. У складу с тим, унутар једног министарства постоје и два министра – министар за образовање и министар за културу. Ово министарство финансира рад Националне и универзитетске библиотеке, чије посебне програме и пројекте делом финансира и директно влада.

Јавне библиотеке финансирају општине, из буџета који се добија кроз плаћање такси, а Министарство образовања финансира само велике пројекте јавних библиотека, као што су изградња нових библиотека, креација великих база података, велике набавке публикација и електронских база. Министарство јавне библиотеке финансира у проценту од 25 до 50%, никада изнад тога, јер је обавеза града да сам уложи преостала потребна средства у велике пројекте.

Министарство образовања редовно израђује и ревидира акт о политици развоја библиотека. У самом министарству постоје три стално запослена стручњака која се баве само библиотекама. Директора Националне и универзитетске библиотеке поставља Министарство образовања и Савет универзитета, а директоре јавних библиотека постављају општинске владе. Јавне библиотеке су за своје пословање одговорне само општинама. Чак и у случају када њихове велике пројекте финансира држава и Министарство образовања, оне нису дужне да извештаје шаљу Министарству, већ искључиво општинама, јер једино оне имају право на контролу рада јавних библиотека.

Закони

Када је реч о библиотекама, у Финској постоје три главна закона везана за рад библиотека: Закон о обавезном примерку, Закон о универзитету (њиме је регулисан и статус Националне и универзитетске библиотеке) и Закон о јавним библиотекама. Први Закон о јавним библиотекама датира из 1928. године, а последњи усвојени је из 1998. године. Према Закону о јавним библиотекама из 1998. године, основна мисија јавних библиотека објашњена је у посебном параграфу: „Циљ библиотечких и информационих услуга које пружају јавне биб-

лиотеке јесте промоција једнаких могућности за све грађане у погледу њиховог личног развоја, књижевног и културног образовања, континуираног стицања нових знања, информатичких вештина, способности за грађанско учешће у јавном животу, за укључење у међународно информационо друштво. Библиотечке активности такође треба да промовишу виртуелне и интерактивне мрежне сервисе, као и електронске едукационе и културне садржаје“.

У новом Закону о јавним библиотекама, усвојеном 1998. године, донето је неколико значајних измена у односу на ранији закон, посебно у погледу значаја и улоге библиотека у новом информационом окружењу. Према том закону обавеза је сваке локалне власти да изгради и уреди библиотеку или информациони сервис. Библиотека представља један од темељних локалних сервиса. Коришћење и позајмица грађе бесплатна је за све грађане. Библиотеке су у обавези да константно обнављају своје колекције и рачунарску опрему и да их без икаквих ограничења стављају на располагање свим грађанима, без обзира на њихов статус. Библиотеке су такође обавезне да стално обнављају и усавршавају библиотечки кадар. Квалитет приступа библиотечким услугама мора континуирано да се свалуира и да се у складу са добијеним резултатима непрестано побољшава. Потребне квалификације библиотечког особља подигнуте су на виши нивоу у односу на претходни закон.

Сви библиотекари у Финској непрестано истичу и значај Манифеста о јавним библиотекама који је Унеско објавио 1994. године. Према том манифесту „јавна библиотека, као локална капија ка знању, обезбеђује основне услове за доживотно учење, независно доношење одлука и културни развој сваког појединца или социјалне групе“.

Где се све помињу библиотеке?

Библиотеке су у Финској заиста изузетно значајне установе културе. То се види и према броју и врсти државних докумената и законских аката у којима су библиотеке високо рангиране међу другим установама културе. Тако се библиотеке помињу у многим државним актима: у Програму сваке нове владе, у Акту о стратегији образовања, у Акту о националној стратегији развоја 2002-2004 који носи назив „Образовање, усавршавање и истраживање у информационом друштву“, у Закону о универзитету, у Закону о библиотекама, у Закону о обавезном примерку, у Акту о културној политици земље, у Акту о стратегији развоја информационог друштва, у законским прописима сваке поједине општине и регије. Тренутно је у припреми и нови Акт о културној политици у информационом друштву, у којем ће библиотеке опет заузети високо место међу другим установама културе.

За нас је врло занимљива била чињеница да свака нова влада доноси нови програм развоја земље и да се у њему увек у посебном члану поимње и рад библиотеке. У последњем владином програму улога јавних библиотека објашњена је на следећи начин: „Систем јавних библиотека представља основни стуб развоја друштва, он обезбеђује главне националне едукационе и културне сервисе и подржава тежњу читавог народа ка достизању високог нивоа интелектуалног развоја.“

Значајно је поменути и финансијску страну: током 2002. године на јавне библиотеке у Финској потрошено је око 240 милиона еура, а држава је дала укупно 90 милиона еура.

Библиотечка стратегија 2010

Финска влада је на предлог Министарства образовања почетком 2003. године усвојила акт под називом „Библиотечка стратегија 2010: политика приступа знању и култури“. Тај сада званични акт израдила је група од петнаест финских експерата за библиотеке. У групи су се на истом значајном послу нашли представници из Министарства образовања, са три факултета за библиотекарство и информационе науке, представници локалних власти из различитих општина, библиотечких удружења, разних библиотека, као и два слободна и независна стручњака.

У акту је дата визија будућег развоја библиотека, циљеви развоја, изазови новог информатичког доба, предложене су нове мере развоја, донет је акциони план, истакнуте су основне вредности информационог друштва и предочена улога библиотека у њему. Посебно је истакнута улога и значај мрежног повезивања свих библиотека, дати су предлози изградње потребне технолошке инфраструктуре и проширења услуга и колекција. Врло прецизно су дефинисани критеријуми за евалуацију рада и успешности библиотека, основе контроле квалитета, потребна јавна администрација. Такође су предложени и нови сервиси, као и модели продукције нових библиотечких садржаја. Принципи бесплатних сервиса за све грађане истакнут је као основни принцип развоја друштва, а изградња јединствене националне библиотечке мреже успостављена као основни циљ. У одвојеном акционом плану дат је преглед потребних промена: развој јавних библиотека у хибридне библиотеке, неопходна национална информациона инфраструктура, потреба координације пројеката дигитализације на националном нивоу, модели подршке државе, стратегија стручног усавршавања запослених, права корисника, принцип централизованог финансирања нових пројеката. Овим актом дефинитивно је усвојена и политика доживотног образовања свих грађана и слобода и право приступа знању, грађи и информацијама за све.

У овом акту посебно је истакнута промена рада библиотека, до које је дошло у целом свету због брзог технолошког развоја и нестајања границе између конкретне библиотеке као зграде и нове виртуелне библиотеке: „Јавне библиотеке прерастају у националну хибридную библиотеку која грађанима пружа услуге на локалном нивоу, делује као мрежа библиотека на националном нивоу, а ужива углед на интернационалном нивоу. Јавне библиотеке развијају се у хибридне библиотеке, оне истовремено нуде и физички простор и грађу, али и услуге у паралелном виртуелном простору, односно мрежне и Интернет услуге удаљеним корисницима на било ком месту и у било које време“.

Интересанто је било запажање многих финских библиотекара да данас овај стратешки акт стручњаци користе у свим јавним библиотекама као путоказ при изради својих стратешких планова, при дефинисању циљева свог развоја, али и при конкурисању за средства за нове пројекте.

Права корисника

У Финској су традиционално све услуге у библиотекама бесплатне за све грађане. Још према Закону о библиотекама из 1928. године, коришћење и позајмица грађе у библиотекама бесплатне су услуге. И данас је тако према закону из 1998. године, коришћење и позајмица грађе и информационих извора, као и коришћење свих извора доступних преко Интернета бесплатне су услуге. Такав приступ заснован је на намери државе да пружи подршку и да подстакне слободан приступ изворима знања и културе за све грађане, односно да свим становницима омогући доступност висококвалитетних информација без обзира на њихов статус, на њихово порекло, место пребивалишта или финансијску ситуацију. Библиотеке тако немају право да наплаћују основне услуге пружања информација, али могу да наплате казне за кршење библиотечких правила, као и неке посебне услуге као што су резервација места и грађе, поштанске трошкове за слање информација и грађе на кућну адресу, услуге копирања, скенирања и снимања материјала на дискете или компакт дискове. Одређивање висине ових трошкова представља дискреционо право сваке поједине библиотеке, те цене доста варирају од општине до општине. Према важећем закону и међубиблиотечка позајмица на захтев корисника потпуно је бесплатна у свим финским библиотекама. Бесплатна је и позајмица видео касета, аудио касета, музичких и филмских компакт дискова, CD-ромова и DVD дискова. Ако имамо у виду чињеницу да је куповина CD-ромова и DVD-а у Финској доста скупа, свакако ћемо схватити због чега су библиотеке препуне корисника који долазе да позајме ове нове медије, како оне на којима су музички, тако и оне на којима су филмски садржаји.

У Финској се нарочита пажња поклања заштити ауторских права. Према Акту о библиотечкој компензацији, аутори и преводиоци могу да захтевају и добију компензацију за слободно коришћење њихових дела у јавним библиотекама. Дакле, компензација се не додељује аутоматски, већ према захтевима аутора. Годишња сума која се одваја за плаћање компензације ауторима износи отприлике 10% од укупног буџета за набавку нових публикација у јавним библиотекама. Финска такође очекује нови закон Европске уније којим ће бити регулисана ауторска права за нове дигиталне публикације. Све земље Европе уложиле су доста рада и труда, посебно кроз рад Eblida (Европског бироа за библиотеке, информационе и документационе центре) како би у тај нови закон ушао и члан којим ће библиотеке бити ослобођене плаћања ауторских права за израду дигиталних копија већ постојећих публикација, уз услов да се оне користе само у библиотекама.

Образовање библиотекара у Финској

У Финској студије библиотекарства и информационих наука постоје на три универзитета у три града: Тампереу, Туркуу и Оулу, и то само као други или трећи предмет студија. Дакле, не постоје једнопредметне четворогодишње студије.

Поред тога, библиотекарство и информационе науке изучавају се и на факултетима примењених наука, такозваним политехничким факултетима, на којима студије трају три године. И на овим факултетима ове области изучавају се само као други или трећи предмет студија, не постоје једнопредметне студије, с тим што је приступ изучавању овде мног практичнији и са више обавезне праксе у библиотекама.

При средњим школама такође постоји могућност специјализирања за област библиотекарства и информационих наука, опет као другог или трећег предмета изучавања. У њима се образују такозвани асистенти библиотекара, односно књижничари.

У библиотекама не постоји обавеза полагања државних стручних испита, већ се стручњаци са других факултета образују кроз различите видове континуираног образовања, или кроз додатне специјалистичке студије на постојећим факултетима.

Нови закон из 1998. године подигао је захтеве у погледу квалификација запослених у библиотекама, тако да је сада обавеза сваке библиотеке да две трећине запослених поседују неки степен стручних студија из области библиотекарства и информационих наука.

Различити видови континуираног образовања постоје при библиотекама, факултетима, стручним удружењима и друштвима. Сви запослени у биб-

лиотекама имају обавезу сталног стручног усавршавања, посебно у периодима у којима долази до промене библиотечко-информационих програма. На пример, када је током прошле године Национална и универзитетска библиотека прешла на нови библиотечко-информациони систем *Voyager* и на нови стандард *Marc21-Fin*, сви запослени су морали да прођу обуку за рад у новом систему и са новим стандардима. Наравно, предуслов да се било ко запосли у библиотеци јесте основни ниво знања енглеског језика и коришћење основних рачунарских програма. Европска дозвола за рад на рачунарима, позната као ECDL (*European Computer Drivign License*) постала је уобичајне захтев при запошљавању у библиотекама.

Libraries.fi

Један од најзначајнијих пројеката за библиотеке који је финансирало Министарство за образовање јесте пројекат под именом *Libraries.fi*. Основни циљ овог пројекта јесте да се свим корисницима и библиотекарима преко мреже учине доступним нови библиотечки и информациони сервиси за претраживање информација, и то на три језика – на финском, шведском и енглеском. Данас та web презентација (www.libraries.fi) представља капију ка свим финским библиотекама. На презентацији је могуће пронаћи листу и линкове ка приступним страницама свих финских библиотека, каталозима тих библиотека, њиховим адресарима, структури запослених и разноврсним статистикама. Преко ове локације могуће је истовремено претраживање централног каталога свих финских библиотека, али и приступ каталозима појединачних библиотека, или пак укрштено претраживање више каталога различитих библиотека. У пројекат је укључено 436 јавних библиотека.

На локацији постоји и посебан специјализован сервис за пружање информација за кориснике, такозвани виртуелни библиотекар. Сваки корисник може преко овог сервиса да постави питање о било чему, а виртуелни библиотекар је обавезан да на свако питање пошаље кориснику одговор најдуже за три дана.

Посебан сервис јесте база *Links*. То је мала база података са око 9000 различитих web адреса, односно линкова ка различитим изворима информација. Све ове web адресе сложене су по предметима и темама, сасвим у складу са постојећом националном нормативном датотеком предметних одредница. Овај web адресар и предметни индекс ажурира се дневно, што и није тако лак посао ако се има у виду чињеница да се web адресе у свету врло брзо и често мењају. База је рађена као *XML* web сервис. Нови сервис на овој локацији је и Дигитална банка библиотечке грађе, у којој је могуће наћи попис свих пројеката дигитализације у Финској. Ту је и такозвани Музички канал, односно дигитална музичка библиотека чији је креатор Музичко библиотечко удружење Финске.

Преко овог сервиса могуће је приступити дигиталним колекцијама готово свих финских библиотека. На локацији се библиотекарима нуди и могућност приступања на једну од укупно осам стручних библиотечко-информационих дискусионих листа, које су груписане према различитим темама – дигиталне колекције, кадровски менаџмент, електронски извори информација, образовање библиотекара, итд. Ту је и сервис за библиотечке стручне часописе – како оне домаће тако и стране. Овај сервис врло је користан јер континуирано библиотекарима нуди информације о новим домаћим и страним стручним часописима, о најновијим објављеним чланцима, о значајним догађањима у свету библиотека. Преко ове локације библиотекари из целе Финске такође могу бесплатно да приступе и користе класификациони систем, неку врсту комбинације система Универзалне децималне класификације и локалних одредница. Овај систем јединствен је за све финске јавне библиотеке и сви га користе, а о његовом одржавању брине централна библиотека – Библиотека града Хелсинкија.

На овој адреси налази се и целокупна статистика о финским библиотекама која се континуирано води и ажурира. Овај сегмент представља засебан пројекат Министарства, и преко њега сва надлежна тела за рад библиотека у земљи добијају најновије информације о раду библиотека.

У оквиру овог пројекта развијена је и *Vimma*, интерактивна библиотека за младе, за такозвану генерацију Y. Ту тинејџери из целе Финске могу да разговарају у њиховој доби прилагођеним „виртуелним причаоницама“, могу да објављују своје приче, песме, своју музику, могу да шаљу и размењују писма о било којој теми која их занима, да постављају питања виртуелним библиотекарима или да траже на позајмицу публикације. Уреднички тим ове web презентације променљив је, чланови се бирају међу библиотекарима из свих јавних библиотека из целе земље.

Нови пројекти

У овом одељку наведићемо укратко само неке од најзанимљивијих нових пројеката у финским библиотекама.

„Питајте библиотекара“ је web форум преко којег сви грађани из целе Финске могу да поставе библиотекарима било какво питање у било које време. Одговор добијају одмах, или у наредна 24 сата уколико питање захтева додатна претраживања.

Information Gas Station (iGS) је пројекат чији је основни циљ било испитивање могућности постојања библиотека без књига и на неуобичајеним местима. Наиме, намера је била да се направи нека врста мале покретне библиотеке која ће се кретати путевима Финске, задржавати на бензинским пумпама,

железничким и аутобуским станицама, односно на најпрометнијим местима. Информациона „бензинска“ станица представља информациони пулт на којем је запослен библиотекар. Његов задатак јесте да пружа одговоре на питања путника, или пак свих оних које пут нанесе на та врло прометна места. Основни мото овог пројекта јесте „Питајте све што вам падне на памет“ или „Питања на путу“. Концепција рада библиотекара са корисником је сасвим нова и необична за традиционалну праксу рада библиотека. Библиотекар седи преко пута корисника, лицем у лице, испред њих је рачунар. Библиотекар, који мора да буде добро обучен за претраживање информација преко Интернета, у непосредном контакту покушава да пронађе одговор на питање које му корисник постави. Уколико корисник даље наставља пут, или уколико му се жури, библиотекар наставља трагање за одговором, и чим га пронађе кориснику одговор јавља на различите начине: мобилним телефоном, обичном или електронском поштом. Ова мала покретна станица први пут је постављена на главној железничкој станици у Хелсинкију. Интересовање је било толико велико, да су пред библиотекаром информатором увек стајали редови радозналих корисника. Потом је мали информациони пулт постављен и на неколико бензинских пумпи на главним путевима.

Свакако један од најзначајнијих пројеката јесте база *Hanki*. То је база података свих финских библиотека. У јавним библиотекама у Финској користи се тринаест различитих софтверских пакета за израду база података о физичким колекцијама библиотека. Све те различите базе обједињују се помоћу специјалног софтвера, а записи се конвертују у јединствену базу *Hanki*. Овом базом већ је обухваћено око 80% фондова свих финских јавних библиотека.

Дечја дигитална интерактивна библиотека изузетно је леп и занимљив пројекат. На овој локацији, графички прилагођеној најмлађем узрасту, могу се наћи бајке и приче за децу из свих крајева света, са доста илустрација и музике. База је врло лако претражива, са доста занимљивих илустрација, у врло привлачном колориту, са доста лепих књига, савета за родитеље, упутстава за децу и нових информација о свим значајним дечјим манифестацијама у целој земљи. Уредници ове web локације су одабрани библиотекари из многих финских библиотека, а централни сервер и администраторски тим ради у централној библиотеци - Библиотеци града Хелсинкија.

Посебан пројекат представља Библиотека савремених књижевника Финске. Пошто су корисници у финским јавним библиотекама доста тражили информације о савременим финским књижевницима, и пошто им библиотекари често нису могли изаћи у сусрет јер је такве информације било врло тешко пронаћи, библиотекари су донели одлуку да покрену овај пројекат у сарадњи са Финским удружењем књижевника. У конкретној и свакодневној сарадњи са

савременим књижевницима настала је ова врло корисна база података. У њој је могуће пронаћи биографије и библиографије савремених финских књижевника, као и изводе њихових дела у пуном тексту. База такође поседује детаљне контакт информације о ауторима, најаву нових дела и књижевних вечери. Корисници такође могу да дају своје коментаре и мишљења о новим делима савремених финских књижевника, као што могу и да им постављају питања и да у одређеном временском року добију одговоре. Ова web презентација има и своју скраћену енглеску верзију и врло је посећена и у целом свету.

Посебан пројекат представља *Cable Book Library*. Ова библиотека замишљена је као спој каблова и најновијих и најактуелнијих књига. Библиотека је смештена у центру града, у великом тржном центру, изнад једног великог ресторана. Она је увек препуна корисника, врло је живо и бучно у њој, неуобичајено у односу на традиционалну слику о библиотекама као оазама мира. Грађани после куповине или ручка наврате у библиотеку. Све услуге у овој библиотеци су бесплатне. Ту грађани могу да користе велики број рачунара, могу да приступају Интернету, да шаљу и примају електронску пошту, да донесу своје рачунаре, да их прикључе на Интернет и користе, могу да слушају музику док чекају ручак у ресторану, да изнајме књиге, касете, дискете, дискове, могу да прочитају најновију штампу, сами могу да фотокопирају или скенирају све што им треба, да штампају странице са Интернета, да на посебним радним станицама прегледају владине информације, итд. Избор корисничких услуга у овој библиотеци највећи је могући. Овај пројекат део је великог пројекта јавних библиотека, за који је Библиотека града Хелсинкија 2001. године добила награду од Фондације Била и Мелинде Гејтс у износу од милион долара. При овој библиотеци налази се и концертна сала, мала позоришна сала, кафе у којем се налази низ „стајаћих“ рачунара са приступом Интернету, календару дешавања у граду, свим информацијама значајним за живот града. Поред тога ту је и посебна књижара са новим сервисом „Књига на захтев“ (*Book on demand*). Наиме, у тој књижари корисник може да донесе на дискети текст неке књиге, а овде му се књига штампа и укоричи у оригиналан повез какав та књига заиста има. Наравно, могу да се добију само оне књиге које су у јавном власништву. За само 3 до 5 еура корисник може да добије нову, оригинално укоричену књигу било ког аутора, и то књигу коју више није могуће купити у књижарама.

Национална и универзитетска библиотека

Прва универзитетска библиотека у Финској основана је 1640. године у граду Турку. Библиотека је у том граду радила све до 1828. године, када скупа са универзитетом бива пресељена у Хелсинки. Нова зграда, сада Националне и универзитетске библиотеке, изграђена је 1840. године. У тој згради и данас се

налази Национална и универзитетска библиотека. Она је најстарија и највећа истраживачка библиотека у целој Финској. Прелепо барокно декорисана округла сала, такозвана Ротонда, изграђена је 1906. године. У Ротонди су се до пре две године налазили лисни каталози, а када су сви каталози пребачени у електронску форму ова сала је преуређена у прелеп изложбени простор. Додатни подземни магацини за књиге изграђени су 1950. године. Ван града, на две локације, налазе се две додатне јединице Националне и универзитетске библиотеке – Центар за микрофилмовање и дигитализацију и Депозитна библиотека. Финска Национална и универзитетска библиотека позната је у Европи по својим богатим колекцијама славистичке и нордијске литературе. Амерички информациони центар отворен је у библиотечи 1995. године.

Национална и универзитетска библиотека Финске независна је национална институција, одговорна једино Сенату универзитета. Библиотеку финансирају директно влада и Министарство образовања. Директора библиотеке бира Сенат универзитета. У Националној и универзитетској библиотеци Финске запослено је укупно 220 људи, од којих њих 179 имају статус стално запослених, а остали раде према привременим уговорима или са пола радног времена. Годишњи основни буџет библиотеке износи 17 милиона еура.

Национална и универзитетска библиотека током 2002. године купила је за своје фондове укупно 15.000 иностраних књига и 2.000 наслова иностраних часописа у штампаном папирном издању. Библиотеку је током 2002. године укупно посетило 257.000 корисника, а позајмљено је укупно 510.600 публикација.

Изузев колекције у отвореном приступу, у којој постоји око 450.000 публикација, и Референсне збирке, све друге публикације морају се поручити и резервисати дан унапред, јер се многе публикације не налазе у магацинима у овој згради у центру града, већ у депоима Депозитне библиотеке. У библиотеци постоји укупно 450 читалачких места. Све публикације штампане посе 1800. године, осим оних значајних за културну баштину Финске, могу да се позајмљују и изван зграде библиотеке, односно да се носе кући на коришћење.

Преко 90% фондова библиотеке налази се у бази података. То је централна база података националних институција, *Helka*, и у њој постоји око 1,5 милиона библиографских записа. Поред ове базе, Национална и универзитетска библиотека поседује и низ других база података: *Linda* је узајамна база свих финских истраживачких библиотека и у њој постоји око 4 милиона записа; *Manda* представља централни каталог финских регионалних библиотека и у њој постоји око два милиона записа.

Fennica представља базу података националне текуће библиографије Финске. База је доступна преко Интернета, а континуирано се израђује и CD-

Ром издање. Штампано издање текуће библиографије не објављује се више од 2000. године. У овој бази података постоји око 700.000 записа и њоме су обухваћене све врсте публикација објављене у Финској од 1448. године до данас. Као посебно издање, библиотека четири пута годишње уређује, штампа и у свет дистрибуира публикацију *Books from Finland* у којој је дат приказ текуће књижевне продукције Финске.

Национална и универзитетска библиотека Финске редовно добија шест обавезних примерака свих објављених публикација у Финској, осим новина и аудио-визуелних материјала од којих добија по два примерка. Само један примерак остаје у библиотеци, а пет преосталих она дистрибуира у друге универзитетске и истраживачке библиотеке у Финској.

Скупа са три друге велике библиотеке, Библиотеком парламента и две универзитетске библиотеке у градовима Турку и Јиваскилу, Национална и универзитетска библиотека Финске задужена је за каталогизацију свих публикација објављених у Финској, као и за дистрибуцију добијених записа другим библиотекама у земљи.

Током 2002. године Национална и универзитетска библиотека Финске купила је нови библиотечко-информациони систем, амерички производ *Voyager*. Пре почетка рада у новом систему, сви запослени прошли су обуку. Око 30 милиона записа из свих база библиотеке конвертовано је из стандарда *Finmarc* у стандард *Marc21-Fin* помоћу софтвера *UseMarcon*. Библиотека је уместо ранијих седамнаест сервера HP3000 прешла на рад само на једном моћном серверу Sun E10000. Библиотека је задужена и за израду и ажурирање нормативне датотеке предметних одредница која је јединствена за целу Финску, и која је свим библиотекама бесплатно доступна преко Интернета.

Заједно са другим скандинавским земљама Финска је ушла и у реализацију пројекта Скандинавског виртуелног централног каталога свих скандинавских библиотека. Циљ је да у каталогу буду обједињени фондови свих скандинавских библиотека, да буду бесплатно доступни и претраживи, као и да преузимање записа међу библиотекама сарадницама пројекта буде бесплатно и засновано на узајамној каталогизацији и сарадњи.

Микрофилмовање грађе врши се у посебном Центру за микрофилмовање и дигитализацију, који се налази ван града и који је изграђен 1990. године. Послови микрофилмовања започети су у библиотеци још 1951. године и временом су изузетно развијени, тако да се данас сва финска дневна и недељна штампа микрофилмује одмах по објављивању. Занимљив је податак да се од 1995. године колекције микрофилмова у библиотеци користе више него оригинални фондови.

Национална и универзитетска библиотека Финске покренула је и низ других врло значајних пројеката. То су:

- *Helmi*, база пуних текстова финских публикација пре него што су објављене и пуштене у продају; библиотека приликом процедуре заштите ауторских права од издавача добија по једну електронску копију предпубликације;

- *Muisti*, централна база пуних текстова неколико најзначајнијих националних институција и организација - Националне и универзитетске библиотеке, Националног архива, Финске академије науке и уметности и Финског друштва књижевника;

- *Elektra*, база пуних текстова чланака финских аутора, још увек заштићених ауторским правима;

- *Kati*, база са 400.000 чланака у пуном тексту објављених у Финској до 1994. године;

- *Finnbooks*, база библиографских података о књигама које су у штампи, или које се могу наћи у продаји у књижарама у Финској (*Books in Print*);

- *Linnea*, библиотечко-информациона мрежа финских истраживачких библиотека;

- *Eva*, збирка обавезног примерка електронских публикација и Интернет издања;

- *E-Thesis*, база финских теза и дисертација у пуном тексту.

Изузетно значајан, и са финансијске стране врло користан пројекат јесте *FinELib*. Овај пројекат представља неку врсту конзорцијума финских библиотека, чији је основни циљ заједничка куповина скуних иностраних база података и електронских часописа, заједничко коришћење расположивих финансијских, техничких и кадровских ресурса, као и отварање могућности приступа научне заједнице земље удаљеним а изузетно квалитетним електронским изворима информација. До овог тренутка уговор о сарадњи на овом пројекту потписале су укупно 102 финске библиотеке, међу којима су библиотеке универзитета и факултета, истраживачке и специјалне библиотеке, јавне и регионалне библиотеке, библиотеке при институтима и научним центрима. Овај пројекат финансира Министарство образовања, а на годишњем нивоу кроз овај конзорцијум купује се око 8.000 електронских часописа и око 100 врло скуних висококвалитетних иностраних база података.

Посебно занимљив пројекат јесте пројекат *Finnish web space*. Наиме, са убрзаним развојем Интернета, убрзо се дошло до схватања значаја овог дела културне баштине земље, као и до стрепње да ће тај део културне и научне националне баштине бити изгубљен за сва времена ако се нешто не учини да се он сачува. Тако је и започет рад на пројекту континуираног складиштења свих финских web презентација. Данас се тај посао редовно обавља, исто као и прикупљање и чување књига објављених у земљи. Ова база података поседује

тренутно 10 милиона датотека и 29 милиона различитих web локација. Све датотеке чувају се на врло моћним роботима серверима у посебном центру библиотеке за компјутерска истраживања. Сличан пројекат Национална и универзитетска библиотека Финске започела је и у сарадњи са националним библиотекама других нордијских земаља, са циљем складиштења, чувања и давања на коришћење свих web локација нордијских земаља.

Током 2002. године при Министарству образовања основана је Радна група за дигитализацију. Задатак те групе јесте координација активности дигитализације грађе на националном нивоу. Национална и универзитетска библиотека Финске главни је координатор свих пројеката дигитализације грађе на националном нивоу.

Библиотекари у Финској

Општи је утисак свих полазника овог стручног усавршавања да су библиотекари у Финској изузетно храбри, они не чекају да корисници дођу код њих, већ им сами иду у сусрет – на железничку станицу (*Music Library*), на бензинску пумпу (*iGS*), у тржни центар (*Cable Book Library*).

Библиотекари у Финској су изузетно радни, скромни, љубазни, спремни на изазове, на експерименте у свом свакодневном раду, добро образовани и оспособљени новим информатичким вештинама.

Библиотеке у Финској су, као што смо већ поменули, најлепше зграде у градовима, врло жива културна средишта, неуобичајено бучне у односу на традиционалну слику о библиотекама коју поседујемо, права породична станица и места одмора, сусрета и стицања нових знања. Сама чињеница да сваки становник Финске годишње из библиотека позајми преко 20 књига потпуно је фасцинирала све чланове наше мале стручне групе. Сви смо се питали о чему се ту ради? Да ли због дугих северних зима толико много читају? Схватили смо да су сви ти показатељи заправо последица дуге и богате традиције у раду библиотека и библиотекара у Финској, као и изузетне подршке коју држава пружа библиотекама и библиотекама. Изнад свега ипак стоји намера и жеља државе да свим грађанима пружи једнаку могућност приступа знању и култури, могућност сталног личног усавршавања и личног уживања, континуираног интелектуалног развоја и укључења у светско информационо друштво.

Литература:

1. Nordic public libraries: the Nordic cultural sphere and its public libraries/ editor Jens Thorhauge. – København: Danish National Library Authority, 2002
2. Helsinki University Library Bulletin 2002.- Helsinki: The Finnish National Library, 2002 ISSN 1456-1034
3. Helsinki University Library: Guide.- Helsinki, 2002
4. Maija Berndtson: Menagement self-assessment.- Gçtersloh: Bertelsmann Foundation Publishers, 2001
5. Maija Berndtson, Henk Das, Rolf Hapel: Virtual impact on the physical library: visions for „intelligent“ change. - Gçtersloh: Bertelsmann Foundation Publishers, 2002
6. City Library Competence Centre: renewable staff strategy 2001-2004.- Helsinki: Helsinki City Library, 2002
7. Staff report 2001. – Helsinki: Helsinki City Library, 2001
8. Library strategy 2010: Policy for access to knowledge and culture. – Helsinki: Ministry of Education, 2003
9. Education in Finland.- Helsinki: Ministry of education, 2002
10. Ministry of education of Finland: education and culture are the future.- Helsinki: Ministry of education, 2002
11. A Wide range of culture and quality information retrieval in the library: Policy programme 2001-2004.- Helsinki: Ministry of education, 2001
12. Information strategy for education and research 2000-2004: implementation plan.- Helsinki: Ministry of education, 2000
13. Education, training and research in the information society: a national startegy for 2000-2004.- Helsinki: Ministry of education, 1999
14. Helsinki City Library: Annual report 2001.- Helsinki: Helsinki City Library, 2001
15. Libraries of their time: eight Helsinki libraries 1881-1999.- Helsinki: Helsinki City Library, 2000
16. Kirsti Kekki: Public libraries in Finland: Gateways to knowledge and culture.- Helsinki: Ministry of education, 2001
17. Library Act 904/1998: Issued in Helsinki on the 4th of December 1998.- Helsinki: Ministry of education, 1998
18. Library Act 1078/1998: Issued in Helsinki on the 18th of December 1998.- Helsinki: Ministry of Education, 1998
19. Web adrese: www.minedu.fi, www.hel.fi, www.libraries.fi, www.lib.helsinki.fi, www.linnea.helsinki.fi/bfff, www.lib.hel.fi, www.kirjakaapeli.lib.hel.fi, www.lib.hel.fi/viikki, www.lib.hel.fi/igs, www.igs.kirjastot.fi .

Резиме

Захваљујући европском пројекту Пулман, у Финској је почетком априла 2003. године организован стручни боравак за библиотекаре из неколико земаља Централне и Источне Европе.

У овом тексту дат је програм стручног боравака, као и преглед нових стечених знања о финском библиотечком систему. Приказане су укратко статистике о раду финских библиотека у 2002. години, као и статистике о активностима јавних библиотека у граду Хелсинкију. Текст даје преглед закона о библиотекама, листу надлежних тела, кратак приказ нових пројеката у финским јавним библиотекама, преглед документа о библиотечној стратегији развоја до 2010. године, права и обавеза корисника, као и различитих форми образовања библиотекара. У посебном одељку приказан је пројекат *Libraries.fi*, а на самом крају укратко су представљене основне активности Националне и универзитетске библиотеке Финске.

Весна Ињац Библиотеки в Финляндии

Резюме

Благодаря европейскому проекту Пульман, в Финляндии в начале апреля 2003-его года организована специальная командировка для библиотекарей из нескольких стран центральной и восточной Европы.

В этом тексте изложена программа специального пребывания, а также и обзор новых приобретенных знаний о финской библиотечной системе. В сжатом виде показаны статистики о работе финских библиотек в 2002-ом году, а также и статистики об активностях публичных библиотек в городе Хельсинки. В тексте дан обзор закона о библиотеках, список надлежащих органов, короткий показ новых проектов в финских публичных библиотеках, обзор документов о библиотечной стратегии развития до 2010-ого года, права и обязанности абонентов, а также и различных видов образования библиотекарей. В особом отделе представлен проект *Libraries.fi*, а на самом конце изложены основные активности Национальной и университетской библиотеки Финляндии.

Vesna Injac Libraries in Finland

Summary

Thanks to the European Project Pulman, an expert sojourn of the Librarians from several Countries from the Central and East Europe, was organized in Finland, at the beginning of April, 2003.

The Program of the Expert stay is given in this Paper, as well as the summary of the new acquired knowledges from the Finland Library System. Brief Statistics of the Activity of the Finland Libraries in 2002, is shown, as well Statistics of Activities of the Public Libraries in Helsinki. The Paper gives the overview of the Law for Libraries, the list of competent Authorities/Bodies, short notice of the new Projects in Finland Public Libraries, review of doc-

uments about the Library Strategy of development till 2010, the Rights and Obligations of the User, as well various forms of Education for Librarians. The Project »Libraries.fi« is shown in a special section and at the end of this Paper, the primary activities of the National and University Library of Finland are represented briefly.

iGS – Information Gas Station

Ротонда– Национална и универзитетска библиотека

Електронски каталог у Библиотеци града Хелсинкија